

UNITĂȚI LEXICALE - PĂRȚI ALE CORPULUI OMENESC ÎN CREAȚIA LUI GRIGORE VIERU

NOVAC Adela,

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

Aplicînd metoda statistică, precizăm numărul și frecvența unităților lexicale-părți ale corpului omenesc în creația lui Grigore Vieru.

Studiînd morfosintaxa unităților lexicale date, analizăm natura și topica calificativelor (adjective, pronume, substantive), cu care acestea intră în relație, prezența exclusivă a verbelor la modul indicativ (imperfect, perfect, mai mult ca perfect) ca indiciu al unor acțiuni trecute, reale și a prezentului, expresie a certitudinii, fenomenul paralelismului sintactic, precum și sintaxa propoziției și a frazei.

Cuvinte-cheie: *unitate lexicală, paralelism sintactic, simetrii anaforice, simetrii enumerative, gradație ascendentă, gradație descendentă.*

Applying the statistics method, we specify the number and the frequency of lexical units-parts of human body in Grigore Vieru's works.

Studying the morpho-syntax of the lexical units under consideration, we analyze the sentence and the phrase syntax; the nature and the category of qualifying words (adjectives, pronouns, nouns) with which they interrelate, we also focus on the exclusive use of the verbs in the Indicative Mood that serve both as an index of certain past, real and present actions as well as an expression of certainty, syntactic parallelism.

Key-words: *lexical unit, syntactic-parallelism, anaphoric symmetris, enumerative symmetries, the gradation of increase and decrease.*

Limbajul poetic al lui Grigore Vieru constă dintr-o varietate de cîmpuri semantice metaforice: om, natură, spațiu cosmic, arte, religie și mitologie. Dominante, prin frecvența lor, sînt cîmpurile semantice *om, spațiu cosmic, natură și religie*. Astfel, autorul interpretează realitatea din perspective cosmice și religioase, prezența umană, fiind, în creația sa, de fapt, dimensiunea esențială a universului. Reieșind din aceste considerente, axăm cercetarea noastră pe cîmpul semantic *Uman*.

În creația poetică a lui Grigore Vieru, cîmpul semantic *Uman* este redat, în primul rînd, prin termeni generali ce trimit la noțiunea *Om: făptură, chip, suflare, femeie, fată, bărbat, băiat, prunc, copil, bătrîna, orășeancă, voievod, burghezoaică, plugar, dascăl, jonglor* etc. De exemplu:

*Ca și cum ar merge de mîna / cu **pruncul** lor (Apă vie, 33);*

*Mama mea viața-ntreagă a trăit fără **bărbat** (Autobiografică, 39);*

***Plugarii** se stropesc cu apă pe față (Apă vie, 33);*

*Și eu de ea mă lipesc, iubito... / de **făptura** ta somnoroasă (O ceață caldă, 99);*

*Și veți plînge cu **bătrîna** / De dor, ca două **femei** (Casa mea, 38);*

*Din slăvi creștine, din slăvi creștine/ Coboară **chipul** tău ca dulce foc! (Primul cer, 249).*

Opera poetică a lui Grigore Vieru numără 38 de unități lexicale – părți ale corpului omenesc: *trup, cap, creier, ceață, tîmplă, gît, gură, dinte, frunte, față, obraz,*

ochi, ureche, buze, limbă, pleoape, gene, păr, umeri, piept, braț, mână, degete, palme, pumn, coate, inimă, plămîni, pîntece, șale, șold, spate, picior, genunchi, gleznă, talpă, piele, sîni. Lexemele date se deosebesc prin frecvența lor. Aplicînd metoda statistică, propunem gradul de utilizare a acestora în ordine descrescîndă: *ochi* (59); *mîini* (27), *gură* (27); *braț* (26), *inimă* (25); *față* (19); *picior* (17); *păr* (16); *cap* (16); *palme* (14); *umeri* (12); *trup* (10); *piept* (9); *pleoape* (9); *frunte* (9); *sîni* (8); *obraz* (6); *geană* (6); *buze* (6); *talpă* (5); *spate* (4); *gleznă* (4); *degete* (4); *genunchi* (3); *tîmplă* (2); *ureche* (2); *dinte* (2); *plămîni* (2); *șold* (1); *șale* (1); *limbă* (1); *creier* (1); *ceață* (1); *pumn* (1); *pîntece* (1); *gît* (1); *coate* (1); *piele* (1) .

În același timp, unitățile lexicale ce denumesc părți ale corpului omenesc sînt frecvente în titlurile poeziilor, astfel, conturînd mai pregnant imaginea mamei: *Buzele mamei, Mîinile mamei, Ochii mamei, Făptura mamei, Brațele mele, De la mîinile tale* etc.

În cîmpul semantic *Uman* includem, de asemenea, și termeni ce se referă la caracteristici și stări ale omului, cum ar fi: *grai, glas, vorbă, dor, pas, vîz, omenie, privire, respirație, suflare* etc.

*Mai trăiește la mine / Sfîntul **grai** să-l ascult* (Mama în cîmp, 74);

*În **priviri** cu-n fel de teamă/ Fericită totuși ești...*(Făptura mamei, 67);

*Cu **vorba**-mi strîmbă și pripită / Eu știu că te-am rănit spunînd...* (Scrisoare din Basarabia, 161);

*De **dor** și **omenie** / Plîng veșmintele pe tine* (Glas de taină, 76);

*Fierbîntea ei **respirație**/Rotește pe cer Soarele, Luna* (Cînd sînt eu lîngă mama, 40).

Atestăm, în poeziile lui Gr. Vieru, și unități lexicale ce țin de psihicul uman: *vis, teamă, gînd, suflet* etc.

Visul este un cerșetor (Calul de război, 260);

*Dormi! Prin **vis** la Prut cu soare / să te vezi copilă mare* (Cîntec de leagăn pentru mama, 44);

*Tot vine la izvoare: /ea și **gîndul*** (Cămășile, 48);

*Ieși la balcon cu **teamă**/ Ca la marginea lumii* (Noptile mamei, 71);

*La munte izvorul / Din cer izvorăște/ ca **sufletul** mamei/ ca sfîntul ei **grai*** (Poemă în munți, 27);

*Nu de somn se lasă pleopa/ci de **suflet** și de **gînd*** (Floarea-soarelui, 116).

La o analiză de suprafață, constatăm că unitățile lexicale - părți ale corpului omenesc sînt însoțite de calificative: ***ochi** uzi* (30); *ochi uriași* (53); *un singur ochi* (55); *ochi triști* (79); *ochi verzi* (92); *doi ochi* (95); *ochi glacial* (236); *ochii străinului* (254); *ochi umezi* (256); *ochi mari* (257); *ochii lui Dumnezeu* (257); *ochi luminoși* (113); *ochii uimirii* (169); *ochii nemuririi* (169); *ochi jilavi* (175); *ochii tăcerii* (209); *ochii ei răsăriteni* (209); *ochii Basarabiei* (367); *ochii legați* (262); *ochii tăi mari și triști* (318); *ochii morților* (360);

***mîna** părintească* (69); *propria mîna* (128); *trudite mînuțele tale de ceară* (135); *harnicele tale mîini*(136); *mîna străină*(208); *mîna ridicată*(208); *mîini împropătate* (233); *mîinile mortului* (294);

părul lung și ud (34); *părul lung, vălurat* (82); *adîncul ei păr* (88); *părul înrou-rat* (84); *păr metalic și uriaș*(204); *păr de-argint*(100); *părul tău cald* (89); *părul ră-nișilor* (338);

braț de piatră (37); *ostenitele brațe* (86); *braț topit* (96); *brațele robace* (172); *brațe scumpe* (249); *brațele crucii* (296); *brațele la fel de uscate, la fel de trudite* (281);

plete albe (43); *împrăștiate pletele* (81); *plete albite* (101); *închisele pleoape* (81); *recile pleoape* (30); *trup fierbinte* (58); *trupul gol, rourat* (93); *feciorelnic trup de nea* (148); *răstignite trupuri* (189); *trupul cald* (296); *cap aplecat* (82); *capul ple-cat* (196); *capul spart* (206); *capul creștinului* (359); *capul tăiat, însîngerat* (330);

gura uscată (70); *gură mare* (83); *gură jilavă* (216); *gură închisă* (262); *gură de aer* (351); *dinte dezbătut* (348); *fața femeii* (118); *fața smolită* (119); *fața pînii* (129); *inimă degerată* (171); *inimă de copil* (245); *inimă jilavă* (256); *inima lumii* (273); *palme înfierbîntate* (33); *palmă foarte mare*(146); *întregul piept* (179); *pieptul femeii* (234); *picioare ude* (256); *propriile picioare* (260); *picioare albastre, lungi* (308); *piciorul de lemn* (345); *buze arse* (61); *caldul obraz al pînii* (86); *tal-pa goală* (75); *goale tălpi* (316); *tîmpla albă* (96); *coama aburită* (91); *piele aurie* (198); *sîni de lumină* (21); *umăr aplecat* (82); *fruntea grea* (37); *negre gene* (92).

Analizînd îmbinările de mai sus, observăm preferința autorului pentru structu-rile în componența cărora calificativul este postpus cuvîntului – determinat, autorul reușind astfel să individualizeze calitățile care s-au impus mai pregnant sensibilității sale. De exemplu: *ochi verzi* (92); *păr înrou-rat* (84); *gură uscată* (70); *plete albe* (43); *inimă jilavă* (256); *piele aurie* (198); *buze arse* (199); *braț topit* (96) etc. În același timp, atestăm și calificative antepuse, ele avînd scopul de a reliefa intenția și emoția autorului: *un singur ochi* (55); *întregul piept* (169); *adîncul ei păr* (88); *închise pleoape* (81); *recile pleoape* (30); *ostenitele brațe* (86); *harnicele tale mîini* (136); *negre gene* (92); *goale tălpi* (316). Constatăm și faptul că, funcționînd ca epi-tete și primind articole hotărîte, adjectivele antepuse regentului sugerează o relație intimă în plan semantic: *Îmi las pe genunchi / Ostenitele brațe spre seară* (Metafora, 86); *Încremenit e vîntul cel răcoros / Fără harnicele tale mîini* (Litanii pentru orgă, 136); *Ca ogarii, / Înaintea propriilor picioare / Alergau* (Calul de Război, 260); *Ci să nu închideți cartea / Ca pe recile-mi pleoape* (Legămînt, 30) etc.

Studiind sintaxa calificativelor, am constatat că acestea pot apărea perechi sau în lanț, între ele, stabilindu-se relații de juxtapunere, coordonare și, mai rar, de subor-donare. A se compara: *trupul gol, rourat* (93); *părul lung, vălurat* (82); *capul tăiat, însîngerat* (330); *picioare albastre, lungi*; *păr metalic și uriaș* (204); *părul lung și ud* (34). După cum observăm, în exemplele de mai sus, ambele calificative sînt pla-sate în postpoziția regentului nominal, or topica obișnuită a calificativului (adjecti-vului) impune, de fapt, această structură. Calificativele perechi mai pot apărea și într-o altă combinație: un calificativ fiind antepus cuvîntului regent, iar altul – post-pus acestuia. De exemplu: *trudite mînuțele tale de ceară* (135); *caldul obraz al pî-nii* (86); *feciorelnic trup de nea* (148); *triștii ochi ai noștri* (317) etc. Această aranja-

re a calificativelor – epitete, în poezia lui Gr. Vieru, exprimă, de fapt, o stare interioară de maximă intensitate.

În calitate de calificative apar și atributele substantivale și pronominale, care sunt mai puține ca număr și frecvență. Acestea apar, de cele mai dese ori, postpuse: *În visele în care/Nu te-așteaptă/ Ochii lui Dumnezeu* (Chipul în ape răsfrânt, 257); *Ești trist/Ca ochii Basarabiei* (Rîul, ramul, 367); *Bucuroasă în ochii tăi/mari și triști/ Inima mea s-a retras...* (Cîntec de iubire, 318); *Cade o frunză din înalt, /... Ca palma mea din părul tău cald...* (Cad pe ape, 89); *Altceva nu pot să fac/ Decît să privesc în ochii ei răsăriteni* (Așa m-am întors, 209) etc. Menționăm, de asemenea, și frecvența calificativelor postpuse exprimate prin atribute prepoziționale (cu prepoziția *de*): *Ei vor veni / Să-și odihnească brațul / De piatră* (Brîncuși, 37); *Tu brațele-mi legaseși / Cu-al mamei păr de-argint* (Alt cîntec, 100); *Dar știu că / Inima ta de copil, /... E pînea frățească* (Piciorul lui Iuda, 245); *Drept ca lemnul pe care / Hristos a fost răstignit / Ca piciorul de lemn / Al celui întors din război* (Drumul, 345) etc.

În afară de funcția de atribut substantival (cu și fără prepoziție) și pronominal, calificativele pot apărea și în funcție de nume predicative, antepuse sau postpuse verbului de legătură: *Sunt mari ochii mei / Mari de dorul cel mare* (Înălța-mi-aș lacrima, 256); *Ascultă-mă! Întregul piept mi-e plin cu / Jăratecul durerii supărat* (Glontele internaționalist, 179); *E-o liniște iubirea? /Mi-s pletele albite* (E-o liniște iubirea? 101); *Și picioarele-mi sunt ude/ Încă de la potop* (Înălța-mi-aș lacrima, 256); *Și părul se mai curmă / Se face tot mai alb* (Alt cîntec, 100); *Și încă mi-e jilavă gura / De laptele mamei* (Numai atunci, 216); *Aceste brațe (uitați-le!)/sunt două strigăte* (Brațele mele, 98); *Și umezi îmi sunt ochii / Încă / De la nașterea noastră* (Înălța-mi-aș lacrima, 256); *Ninge frigul și pustiul plouă/ Degerată-ți este inima* (Reaprindeți candela, 171);

La o analiză de suprafață, constatăm că majoritatea calificativelor (adjective) sunt la gradul pozitiv, un grup mai restrîns însă au forme de comparativ și superlativ: *brațele la fel de uscate, la fel de trudite* (281); *palmă foarte mare* (146); o altă clasă de adjective (invariabile) exprimă o calitate care nu poate fi comparată: *ochi uriași* (53), *ochi glacial* (236), *propria mînă* (128), *mînă străină* (208).

Referitor la structurile analizate, trebuie să menționăm că, în cazul funcționării lor, atestăm fenomenul *paralelismului sintactic*¹, o figură de construcție care se caracterizează prin reluarea succesivă a unor secvențe cu structură gramaticală (morfo-sintactică) identică [Cvasnîi, 64].

E cert faptul că repetarea secvențelor gramaticale asigură textului unitate și omogenitate formală, amplificînd, astfel, caracterul extrem de elaborat al textului. În această ordine de idei, semnalăm că în baza unor principii rigide, tipurile tradiționale

---

¹ Pentru definiția și descrierea diverselor tipuri de paralelism sintactic, a se vedea Roman Jakobson, *Poezia gramaticii și gramatica poeziei* în Poetică și Stilistică, București, Editura Univers, 1972, p. 359-369.

de paralelism sintactic pot fi remodelate conform unor principii lexico-gramaticale rigide. E vorba de *paralelismul enumerativ*, în construcția căruia se reia lexicul de la un vers sau de la un distih la altul:

*Sub stele trece apa Cu lacrima de-o seamă. **Mi-e dor de-a ta privire,**
Mi-e dor de tine, mamă. Vînt hulpav pom cuprinde Și frunza o destramă.
Mi-e dor de-a tale brațe, Mi-e dor de tine, mamă. Tot cască leul iernii
Cu vifore în coamă. **Mi-e dor de vorba-ți caldă Mi-e dor de tine, mamă.**
(Sub stele trece apa, 106)*

Astfel, la nivel sintactic, interesează simetriile anaforice *mi-e dor de.../ mi-e dor de.../ mi-e dor de...* (structuri sintactice, formate din *pronume în Dativ + verbul este + substantive*, asociate cu complementele indirecte) și simetriile enumerative (... *de privire*, ... *de brațe*, ... *de vorba*); la nivel lexical, se asigură coerența perfectă a poeziei prin lanțul de părți omogene *de privire*, *de brațe*, *de vorba*. În sfîrșit, nu mai puțin importantă este și reluarea versului *Mi-e dor de tine, mamă* care condensează semnificația majoră a poeziei.

Într-un alt exemplu:

*De-acum aș putea; **Și fără picioare trăi; Da, fără de ele –**
Și fără de ochi, Da, fără de ei, Aș putea să trăiesc
Și fără de mîini, Da, fără de mîini Aș putea să trăiesc. (Ca o pată de sînge pe lespezi, 158)*

În această poezie, atestăm, la nivel sintactic, simetriile anaforice *și fără.../ și fără.../și fără...care se asociază cu complementele indirecte *picioare*, *ochi*, *mîini*, dînd naștere simetriilor enumerative. La nivel lexical, observăm o tehnică rigidă de înlănțuire ce face imposibilă permutarea unităților lexicale sau suprimarea unui termen al paralelismului. În acest sens, textul ca atare funcționează ca un tot unitar, caracterizat prin solidaritate sintactică și lexico-semantică. Reluarea versului *Aș putea să trăiesc* concentrează ideea de bază a poeziei.*

În altă parte:

***Ne-au îndepărtat** de casă, c-avem poartă mai frumoasă, **Ruptu-ne-au de-a**
noastră vatră, **Că avem și gard de piatră.***

***Ne-au dus în vagoane-nchise**, Cineva spioni ne-nscrise, **Ne-au dus în vagoane**
mute, C-aveam peste-o apă rude; **Ne-au dus în vagoane roșii**, **Că pîrîtu-ne-au lenoșii.***

***Dusu-ne-au sub arma trupei Dusu-ne-au sub arma pazei Ne-au mînat ca pe**
tîlhari, **Ne-am întors tot gospodari**,*

***Ne-au mînat ca pe jivini**, **Ne-ntorsesem tot creștini**, **Tot creștini întorsu-ne-am**,
Tot ca Țară, tot ca Neam!*

(Balada celor deportați, 355-356)

La nivel sintactic, interesează simetriile enumerative: ...*în vagoane închise / ... în vagoane mute / ... în vagoane roșii*; ... *ca pe tîlhari / ... ca pe jivini*; ... *ca țară / ... ca neam*; ... *sub arma trupei*, ... *sub arma pazei*; la nivel semantic, sunt de reținut sensurile antitetice: *ne-au mînat... / ne-au întors...*, precum și gradațiile ascendente

în planul acțiunii: *ne-au îndepărtat...*, / *ne-au dus...*/ *ne-au mînat...* Impresionează și inversiunea *Ne-ntorsesem tot creștini/ Tot creștini întorsu-ne-am* în care poetul concentrează emoția sa, atitudinea față de spiritualitatea neamului său.

În concluzie, menționăm că paralelismul sintactic, prin structurile enumerative, ordonate în gradații ascendente, creează, printr-un mecanism sintactic, o formă de redare a hiperbolei, a exagerării, precum și un mijloc de dinamizare a acțiunii.

Referințe bibliografice

1. M. Cvasnî Cătănescu, Elemente de retorică românească: poezie, proză, text dramatic, București, All Educațional, 2001.
2. Grigore Vieru, *Taina care mă apără*. Opera poetică, Iași, Editura Princeps, 2008.